

אריה שור

ניתוחי בעלי-חיים ומקומם בספרי הלכה

הספרות ההלכתית מלאה תיאורים של אנטומיה ופתולוגיה של בעלי-חיים. בדרך-כלל, התיאורים האלו הם של מקומם או טיבם של איברים אסורים או של טריפות. לפעמים, רבנים ביצעו ניתוחים כדי לברר ספק בהלכה. מוצעות שלוש דוגמאות, המוכיחות שרבנים היו מוכנים לבצע תצפית ניסויית כדי לברר את ההלכה: א. בירור אם נקבים שנמצאים באב-העורקים אחרי ניקור של חלב, הם טבעיים או כתוצאה מטריפה; ב. היכן נמצא צומת הגידין; ג. היכן נמצא גיד הנשה.

מבוא

הספרות ההלכתית מזמן התלמוד עד ימינו מכילה מאות תיאורים של ניתוחי בעלי-חיים. בדרך-כלל מטרותיהם הן שתיים: (1) לעקור חלקי הגוף האסורים מבחינת חלב, דם או גיד הנשה (ניקור); (2) לזהות מקומן של טריפות. לפעמים בוצעו הניתוחים האלה כדי לברר בעיה הלכתית. להלן שלוש דוגמאות של ניתוחים בבעלי-חיים שנועדו לברר את פרטי ההלכה. התיאורים האלה, מעניינים גם מן ההיבט המדעי, והם ראיות לכך שרבנים ביצעו ניתוחים כמו ידיהם כדי לברר את ההלכה. אפשר גם ללמוד ממעשיהם על תפקיד המחקר המדעי בהלכה.

בתלמוד ובספרות ההלכתית מצויות, כמובן, עוד דוגמאות של ניסויים, כגון: הניסוי של תלמידי רבי ישמעאל לספור את מספר העצמות באשה,¹ והניסוי של בעל הנודע ביהודה לקבוע את טיבה של הקשקשת בדגים,² אלא שאין הם עניין למאמר הזה. בעולם המערבי לא היה מקובל לבצע ניתוחים בבעלי-חיים עד אמצע המאה ה-16. הרופאים נהגו לסמוך על הספרים של גאלינוס (129-192) ואריסטו כעל ספרי קודש שאסור להתווכח איתם. תקופה זו נסתיימה כתוצאה מעבודותיהם של אנדריאוס וסאליוס (1514-1564) ופאראצלסוס (1493-1541), שבזמנם אפילו שדפו את ספריו של גאלינוס בפרהסייה. את עקבות תפיסתו של גאלינוס אפשר למצוא גם בספרות ההלכתית מאותה תקופה. כך, למשל, כתוב בטור ושולחן ערוך:³ "הלב יש לו ג' חללים אחד גדול באמצע ואחד קטן בימינו ואחד קטן בשמאלו".⁴ זה תיאורו של גאלינוס, שחשב שהמפתח (foramen ovale) בין שני החללים הגדולים הוא פתוח ביונקים כמו בזוחלים ולכן שני החללים (left and right ventricle) נחשבים כחלל אחד.

ניתוחים לבירור בעיות טריפה

אחת הבעיות בהלכות טריפות היא, איך להבדיל בין טריפות למבנה הטבעי של הגוף. לדוגמה, יש בעלי-חיים שאין להם כיס מרה וזה טבעם.⁵ לפיכך אין לאסור אותם כ"נטול כיס מרה" (אחת הטריפות) היות שזה טבעו של המין.

בסוף המאה ה-11 העלה רבנו שמשון (כנראה ר"ש מפליזא) את הבעיה הזאת: אסור שיהיו נקבים כלשהם ב"קנה הלב" של הבהמה. אם מוציאים את כל ה"חלב" מעליה, מוציאים ב"קנה הלב" נקבים קטנים. שאל תלמיד אחד (רש"י?): מאחר שאנחנו פוסקים שהלכה כדעת רב, שנקבים כל שהם ב"קנה הלב" הם טריפות, איך אפשר להתיר את הפרה? הרב הנשאל טרח ובדק עוד ריאות ומצא נקבים דומים. אחר-כך הוא שאל את הטבחים ונענה, שנקבים אלה טבעיים וקיימים בכל הריאות. ובלשון ההגהות:⁶

[קנה הלב-] קנה שומן שיורדת בין שתי ערוגות הריאה ודבוקה בשדרה ומחובר לחלל הלב, ובדק רבינו שמשון בקנה הלב ומצא בו נקבים קטנים, ודנתי לפני דקיימא לן כרב באיסורי וקאמר רב במשהו, וחזר ובדקו בשאר ריאות ומצאו נקובות בענין זה, ושאל לטבחים ואמרו לו דהיינו רביתיהו והללו נקבים דרכן להיות בכל הריאות שבעולם, ואמר לנו מה טעם הואיל וחלב טהור חופהו, וכי קא אמר רב במשהו שלא במקום חלב כשר קאמר, ודוקא חלב כשר חופה את הנקב דכשרה [נוסח הב"ח], הא חלב אסור חופה טריפה. (וזה מצאתי בפרש"י [1104-1040] אחרים ובכל פרש"י אינו נמצא).

המסקנה שחלב טהור מחופה ניקובים מובאת להלכה,⁷ כלשון השפתי כהן (הש"ך):⁸ "דהנהו הויין סתימה דמעיקרא" (מיד שנעשה הנקב, מיד יש דבר לסתום), וכמו ההסבר של הפרישה:⁹ "לי נראה כפשוטו דאין לומר בה דיוזי משם אותה סתימה דהרי ברייתא היא כך".

הזיהוי של הקנה השומני (איור 1), שיורד (בדרך-כלל התיאור של איברי הגוף בספרות הלכתית הוא שהגוף תלוי, לא כמו שהפרה עומדת) בין שתי ערוגות הריאה ודבוק בשדרה ומחובר לחלל הלב אינו ברור. הדעה המקובלת היא שקנה הלב הוא אב העורקים¹⁰ (dorsal aorta). היות שהעורק אינו שומני, יש שמזהים את הקנה השומני כצינור הלימפאתי הראשי¹¹ (thoracic duct) שמחובר עם העורק. הצינור הלימפאתי הראשי אוסף את החומר השומני מהמעיים ומביא אותו לווריד גדול שמחובר ללב (superior vena cava). הצינור הזה בולט ביותר אחרי אכילה. (התיאור הראשון בשנת 1622 היה דווקא בעגל שנשחט זמן קצר אחר שהוא אכל).

בהמשך הסוגיה (חולין מח ע"ב), רש"י מוסיף עוד פרטים על קנה הלב, ביניהם שקנה הלב מחובר לקנה הריאה. הקושי בתיאור זה, שהוא בניגוד למציאות, הטריד במחצית הראשונה של המאה ה-18 את הרב יצחק לאמפרונטי (שהיה רופא):

ולי הצעיר המחבר קשיא על פרש"י דעמיה, דנראה דסברי דקנה הריאה הוא הקנה הנכנס בלב וכבד, וכל חכם שיש לו קצת יד בלמוד חכמת הנתוח יראה בעיניו במעט עיון דלא היא, והמופת חותך הוא כי אחרי שתחתוך הכבד כולו ועורקו או סמפונו הגדול ותבדילנו מן הריאה, וכן אחרי שתחתוך ותפוש הלב כולו ועורקו הגדול מן הריאה, עכ"ז הריאה תעלה בנפיחה. ואלו קנה הכבד וקנה הלב מתפצלים

איור 1: קנה הלב והקנה השומני היורדים בין ערוגות הריאה
(מתוך: "י"מ לוינגר, מאור למסכת חולין, מכון משכיל לדוד, תשנ"ו)

מקנה הריאה, היה לו לרוח לצאת דרך שם אחרי הפרדם מן הריאה ונשארו שם נקבים נקבים גדולים גדולים.

וכבר הראתי את הדבר הזה לרבנים גדולים ומובהקים והודו לדברי, שקנה הריאה מתפצל ומתחלק לסמפונות וקנוקנות הנכנסים בתוך הריאה ואינם יוצאים מן הריאה כלל והם מכניסים האויר והרוח לריאה ומוצאים האויר והרוח ממנו ואינם מביאים דם כלל, ואם בריאה נמצאו מזרקים ועורקים הדופקים ובלתי דופקים המביאים ומוציאים דם ולא אויר נמשכים מן המזרק הבלתי דופק הגדול הנקרא קאווי"ה המביאים דם לכבד מן הריאה ומן הריאה ללב ומן הלב לריאה ועל הגוף, לא איכפת לן ואין שייכות כלל לגרגרת ולסמפונות וקנוקנות הריאה מן המזרקים האלה ואינם שופכים זה לזה כלל, אם כן הקנה דפריש, ללב ולכבד אינו מן הגרגרת ולא מן הקנוקנות אשר בריאה דסבר רש"י, אלא מן העורק הגדול הדופק מן העורק הגדול שאינו דופק.¹²

דברי הפחד יצחק, הטוענים כאילו רש"י טועה בתיאורו של קנה הלב, הותקפו על-ידי בני דורו, והרב דוד פינצי ובני ישיבתו במנטובה דרשו ממנו לאמת דבריו. הרב לאמפרונטי לא עמד על כבודו, ובהתלהבות רבה שלח להם איגרת ובה הסביר כיצד לחזור על הניסוי.

ראש הישיבה ותלמידיה חזרו על הניסוי בהצלחה וקיבלו את דבריו: "דברי מעכ"ת אינם צריכים חיזוק, בפרט אחר שהנסיון מוכיח בפירוש אמרי יושר של כת"ר, כי על כן לא יירא מכל מנגד ולא תוסיף כח חכמת מעכ"ת בקיום בכתב ידם בדבר אשר עין בעין מראה שהוא אמת בעצמו ואין מחלקת".

נשאת השאלה כיצד קרה שרש"י "טעה בדבר פשוט כזה". נראה לי, שהדבר קרה בהשפעתו של גאליניוס שטען שעורקים אינם כלי דם אלא מביאים אוויר מהריאות לאיברי הגוף. לפיכך חייב להיות איזה צינור שמקשר בין הריאה והלב.

ניתוחים לבירור חלקי גוף שאם נפגמים, הפרה טריפה

במסכת חולין נרשמו איברים בגוף, שאם נפגמו, הרי הבהמה טריפה. אחד מהם הוא "צומת הגידין".

בימי הביניים¹³ עלתה הבעיה היכן ממוקם צומת הגידין.

הדעה המקובלת היתה שהצומת הוא קשר הגידים בשוק בצד הזנב (צד חיצוני) (איור 2). הרב אברהם בן דוד (ראב"ד מפושיירה, 1120-1198) ביצע ניתוחים לפי "מה שראו עיני ומשמשו ידי והראיתי לתלמידי"¹⁴ והסיק שצומת הגידין הוא בצד הגוף (צד הפנימי). כהצדקה לשיטתו הוא מוסיף (שם) עוד תיאורים אנטומיים, שמהם אפשר להבין כמה הוא טרח בניתוחים שלו:

אומר אני לפי מה ראיתי ומשמשתי בהם כי גם סימנים אחרים בא לפרש בהם להודיע מה הם צומת הגידים, לפי שיש גם בפנימיים חוטים אחרים והם מזוקי דמא ואינם לבנים כאותן שנקראו צומת הגידים, גם אינם קשים וחזקים כמותם. עוד ראיתי והמה ב' גידים קטנים ולבנים הרבה כעין הגידים עצמם, נכנסים באותו גיד שהוא אלים מן השנים הקטנים שהם מחוברים עמו, ואותם גידים קטנים הלבנים אשר אמרתי ראיתי אותם נבלעים בגיד האלים כעין זכרות בנקבות.¹⁵ ממצאי לא התקבלו יפה בדור שאחריו, ורבנו אשר בר יחיאל (הרא"ש, 1250-1327) תקף אותם בחריפות וטען שהראב"ד הביא ראיות שאין בהן ממש ואין ראוי לכותבן כי כל ראיותיו וסברתו "למראה עיניו ישפוט". הרא"ש וחבריו בדקו מחדש את המקום ומסקנתם היתה הפוכה:¹³

עד שעמד חכם גדול הראב"ד ז"ל ומתוך פלפולו סמך על מראית עיניו ומשמוש ידיו וחלק על קבלתם להכשיר את הטריפות ולהטריף את הכשר. ואילו היה אומר לנו שהיה מקובל מרבותיו כך היינו אומרים זו וזו קבלה, אבל מסברת לבו פירש ... והביא ראיות שאין בהם ממש ואינם כדי לכותבם כי כל ראיותיו וסברותיו למראה עיניו ישפוט ואנו בדקנו ומצאנו הדבר להפך.

רבנו ירוחם (תלמיד הרא"ש) גם הוא בדק את הנושא. הוא בדק את הגידים בצד החיצוני כמה פעמים ולא מצא צמתים, אף-על-פי שהוא מצא גם בצד הפנימי וגם בצד החיצוני את המניין הדרוש (גיד אחד עבה ושני גידים דקים). ודבריו הובאו ב"דברי חמודות" במקום:¹⁶

אבל רבינו ירוחם (נתיב ט"ו אות י"ח) אחר שכתב לשתי הדעות, דעת הראב"ד

ודעת רבינו, כתב: ונראה עיקר שהן בפנים, כי בדקתי כמה פעמים ולא מצאתים לא צמותים ולא מחוברים יחד אלא אותם שבפנים אף על פי שתמצאם בחץ פנים כלומר אותו המנין בעצמו אבל לא צמותים.

בכל אופן, במשך הדורות נטו הפוסקים לקבל את שתי הדעות.¹⁷

ניתוחים למציאת מקומו של איבר אסור באכילה

גיד הנשה הוא אחד מחלקי הגוף האסורים באכילה מן התורה. רבי יהונתן אייבשיץ (1690-1764) העלה את בעיית הזיהוי של גיד הנשה.¹⁸ מקובל שגיד הנשה הוא עצב גדול שיורד בצד האחורי של הירך (N. Sciaticus) (איור 19), אבל בזמנו של ר"י אייבשיץ היו דעות אחרות. היה מנקר אחד, בעל תורה ומומחה, שטען שגיד אחר הוא גיד הנשה האמיתי וכי כל עם ישראל טעה בזהותו. המנקר סבב בכל ארץ אשכנז והפיץ את דעתו. כפראג הוא הביע את דעתו לפני חכמי העיר, וביניהם הרב אייבשיץ, שחקר את הנושא ובדק, ומצא שהגיד שעליו מדבר המנקר קיים בבהמות רק בזכרים ולא בנקבות. הוא הביא ראיות מספר מצוות גדול (סמ"ג, המאה ה-13) שמציין שגיד הנשה נמצא בזכרים ובנקבות, ולפיכך מה שמתואר על-ידי המנקר אינו יכול להיות גיד הנשה. ובלשונו:¹⁸

והנה בזמני היה מנקר אחד אפילו בעל תורה ומומחה למאוד, ונשתבש בדעתו לומר על גיד אחר שהוא הגיד האמיתי ועד היום הזה טעינו נחנו ואבותינו בגיד שאינו שאסרה התורה. והיה הולך ושב בכל הארץ אשכנז ומרעיש הבריות עד שבא לפראג והציע דבריו לפני ולפני חכמי העיר הגאונים. ואני חקרתי ובדקתי את הדבר ומצאתי שזה הגיד אינו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות. ואז הראיתי לו בסמ"ג שכתב דגיד הנשה נוהג בזכרים ונקבות ועל ידי כך אשתקל מילוליה. ועל כל פנים, אין לסמוך בניקור כי אם על בקי וירא ה' מרבים, ומיום עמדי על דעתי שלמדתי הלכות ניקור להיות בקי בהן בשמותיהן לא סמכתי על מנקר, כי אם שהייתי מנקר בעצמי ויגיע כפי אכלתי.

הסוגיה מעלה שתי בעיות: (א) זהותו של גיד הנשה לפי המנקר; (ב) איזה איבר בירך נמצא בזכרים בלבד.

לא ברור לאיזה גיד התכוון המנקר הטועה. בעולם הנוצרי היה מקובל שגיד הנשה הוא הרצועה העגולה (ligamentum teres); עד כמה שידוע לי המיתר הזה לא נמצא בפרה) או אחת הרצועות המחזיקות את התיק מפרק-הירך. כמו כן יש מנהג שני,²⁰ שגיד הנשה כולל גם את העצב היוצא מחוט השדרה מעל עצב הירך, שחלק ממנו נמצא על השכבה העליונה של שרירי הירך (N. Femoralis). אפשרות אחרת היא שהמנקר הושפע מרוח תקופתו, שהיתה לברר מחדש כל דבר שנמצא בספרים עתיקים.

קשה לזהות משהו בירך שנמצא בזכרים בלבד. הגידים והחוטים של מערכת המין של הפר אינם מגיעים לירך. (הדעה שאיבר המין הוא גיד הנשה מובאת ונשללת באבן עזרא).²¹ לפי דעתי, מדובר בשריר דק בשוק הרגל. שרירים של זכר הם הרבה יותר רחבים מאלו של הנקבה, ולפעמים כמעט אי-אפשר לזהות שריר כזה בנקבה. טעות מצויה בניתוחים של בני-אדם היא לזהות את ה-M. Semitendinosus (שריר דק בירך) כעצב הירך.

לסיכום, בכל הדורות היתה נכונות בקרב הרבנים לברר את ההלכה על-ידי ניתוחים של בעלי-חיים (רבנו שמשון, הראב"ד, רבנו ירוחם, הרב לאמפרונטי). אפילו אלו שתקפו את ממצאי הניתוחים שנראו כמתנגדים למסורת, גם הם ביצעו ניתוחים לחזק את דעתם (הרא"ש, הרב פינצי ובני ישיבתו, הרב אייבשיץ). וכמו שכתב ערוך השולחן: "[לא] שיך פלוגתא במציאות אמנם לפי מה שבדקו וראינו הענין כן הוא"²².

מחקר מודרני בישראל

עם הקמת מדינת ישראל היו רופאים וטרינרים ששאפו להקים בית-ספר לרפואה וטרינרית שיבצע גם מחקרים בהלכות טריפה וניקור. אותם רופאים עסקו גם במחקר של בעלי-חיים ומקום ציטוטם בספרות הלכה. ביניהם היה ד"ר אריה שושן ז"ל, שהיה שוחט מוסמך לפני שלמד רפואה וטרינרית. הוא כתב מאמרים וספרים על תיאורם של בעלי-חיים בתנ"ך, תלמוד, ראשונים ואחרונים.²³ עוד רופא וטרינר היה הרב ד"ר ישראל מאיר לוינגר, שעשה מחקרים על מציאת טריפות בבתי-מטבחיים ומחקר על פיסיולוגיה של שחיטה²⁴ בנוסף לספריו על הלכות טריפות וניקור.²⁵ לפני כמה שנים, סוף-סוף, הוקם בית הספר לרפואה וטרינרית בישראל, ויש בו הרצאות בטריפות וכשרות, אולם אין בו עיסוק בבעיות רפואה וטרינרית והלכה בנושא למחקר.

הערות

- 1 בכורות מח ע"א.
- 2 נודע ביהודה, מהדורא תניינא, סי' כח.
- 3 יורה דעה, סי' מ סע' א. וראה גם ערוך השולחן לרב יחיאל מיכל אפשטיין, שנדפס לראשונה ב-1861, על אותו סימן שכתב: "אבל השניים (חללים) שרק קרום פרוש ביניהם ומיד נחללו לתוך החלל הגדול לא קחשכי (כחללים נפרדים) שהרי הם אחד ממש עם החלל הגדול".
- 4 מקורה של הדעה שהובאה בשולחן ערוך הוא בספר תורת הבית לרבי שלמה אבן אדרת (1235-1310). לפי הרב שמעון בן צמח דוראן (1361-1444), המקור של הרשב"א הוא מהמדע היווני וממצא כלא נכון.
- 5 שולחן ערוך יורה דעה, סי' מב, סע' ח.
- 6 חולין, פדק ג', הגהות על הרא"ש אות יב.
- 7 שולחן ערוך, יורה דעה, סי' לד סע' י, כהגהות הרמ"א.
- 8 שם סי' לו, אות ו.
- 9 שם שם, אות ב'.
- 10 י"מ לוינגר, מדרין להלכות ניקור, המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה, ירושלים, תשכ"ו.
- 11 רב אמתי בן דוד, שיחת חולין, מדרש בכורי יוסף, מהרורה שלישית, תשנ"ו, דף קסא.
- 12 ר"י לאמפרונטי, פחד יצחק, ערך תלתא (ונציה, 1750). יש לציין, שאנטומיה של צינורות דם הגדולים שיוצאים ונכנסים ללב לא הובררה עד המאה ה-17. גם יש אי-ודאות הנובעת מהעובדה שבעברית התלמודית, המלים חוט, גיד או קנה הן תיאורים כלליים שמשמעו יכול להיות צינור דם, עצב או גיד.
- 13 חולין, פרק ד, רא"ש, אות ז.
- 14 תמים דעים, פיסקה ג.

- 15 לפי "דרך חדש" בספר שיחת חולין (לעיל הע' 11), דף תסה, מדובר כאן בהכנסת שני המיתרים הקטנים של ה־"m. flexor digitorum superficialis" לחוך הנרתיק של ה־"m. gastrocnemius" לייצר ה־"common calcaneal tendon".
- 16 ר' יום טוב ליפמן העלר, 1654-1579, דברי חמודות, חולין, פרק ג', על הרא"ש אות ז, אות לו; רבנו ירוחם, ספר חולדות, נתיב טו, אות ית.
- 17 שולחן ערוך, י"ד, ס"ו נו, ש"ך אות ב: "דינא להחמיר כשתי הסברות... וכתב הב"ח דהכי נהוג".
- 18 שולחן ערוך, י"ד, ס"ו סה, כרתי אות טו.
- 19 תיאורו של הרב לוינגר במדריך להלכות ניקור (לעיל הע' 10), עמ' 9: "גיד הנשה הוא העצב המרכזי של הרגל האחורית. בדרכו שבין החוליות לארכובה הוא מתחלק לשני חלקים, החלק הפנימי נשאר סמוך לעצם ונקרא בשם הגיד הפנימי והחלק החיצוני עובר דרך השרירים בכוון לעור ונקרא בשם הגיד החיצוני. משני חלקי גיד הנשה יוצאות הסתעפויות קטנות והן נקראות בשם קנוקנות. ישנם עוד חוטים אחרים שמייחסים אותם אל הגיד החיצוני, אף על פי שבחלקם המדובר הוא בצניורות דם או במיתרים."
- 20 ראה איסוף המקורות ודיון בהם לפי המנהג בשיחת חולין, דף תפו (לעיל הע' 11).
- 21 יש דעה אחרת שהמנקר כן התכוון לאיבר הזכרות ור' יונתן לגלג עליו בצטטו את המשפט "ונגהג בזכרים ונקבות" שאינו רלוואנטי כלל לסתור דבריו, שכן משפט זה (שאגב אינו מופיע כלל בסמ"ג) מתייחס למי שחייב בדיון זה (גברים ונשים) ולא בעלי־חיים (דעתו של הרב יגאל שפרן, בית־ספר לרפואה ווטרינרית ע"ש קורט, במכתבו אלי).
- 22 ערוך השולחן, יורה דעה, ס"ו מ סע' א.
- 23 בעלי־חיים בספרות ישראל, רחובות, תשל"א; מקורות רפואה, הוצאת שושנים, רחובות, תשל"ט.
- 24 I.M. Levinger, *Untersuchungen zum Schähtproblem* (Thesis), Zürich, 1961; I.M. Levinger, N. Appel, "The Anastomoses between the Vertebral Artery and the Rete Mirabile Epidurale in Cattle". *Refuah Vet.* 23 (1966), pp. 241-244; I.M. Levinger, S. Angel, M. Hyams, "Possible Control Mechanisms of Feather Follicle Movement in the Pectoral tract of the Chicken". *Vet. Res. Comm.* 9 (1985) pp. 153-162
- 25 י"מ לוינגר, מדריך להלכות טריפות ומדריך להלכות ניקור, שיצא בהרבה מהדורות בין תש"כ לתשמ"ה; מזון כשר מן החי, תשל"ח, מהר" עם תוספות, תשמ"ה. לאחרונה יצא הספר מאור למסכת חולין, וכן: *Shechita in the light of the year 2000*, מכון משכיל לדוד, תשנ"ו. קיימים עוד ספרים רבים על ניקור וטריפות שבם אפשר למצוא תמונות רבות לפי השיטות השונות. למשל: הרב צבי יצחק הכהן אדלר, ספר עזר עיוני ללומדי דיני טריפות, הוצאת המכון לידע הכשרות, תל־אביב, תשכ"ז ורב אמתי בן דוד, שיחת חולין, מדרש בכורי יוסף, מהדורה שלישית, תשנ"ו. (בספר שיחת חולין נמצאו 10 תמונות על מקומו של צומת הגידים בלבד).